

Концепції розвитку системи землевпорядкування складові інституціонального забезпечення можуть бути згруповані в чотири напрями:

 заходи з реалізації законодавчо-регуляторних завдань (*формальні інститути («правила гри»*);
 методологічні заходи (*завдання регуляторних інституцій*);
 методичні заходи (*завдання інституцій науки, освіти і пропаганди*);
 заходи щодо формування професії (*інституції професійного забезпечення та неформальні інститути «в головах людей»*).

При цьому важливим є дотримання філософії взаємодії та ієрархії значущості всіх складових впливу на розвиток системи землевпорядкування, що і є визначальним для такого роду державних документів.

Таким чином, розвиток системи землевпорядкування ґрунтується на складній системі інституціонального забезпечення. Усі її елементи філософськи взаємозалежні і взаємопов'язані. Згідно з положеннями інституціональної теорії, не можна реформувати одну складову без урахування стану розвитку інших, особливо тих, які за ієрархією займають вищий щабель. Успішність системи багато в чому залежить від стану її «ядра». Вітчизняні реформи у землевпорядній сфері ігнорують філософію інституціонального забезпечення їх успішності. Прийняті в Україні документи щодо розвитку землеустрою концентруються на змінах у нижчих щаблях (*формальних інституціях – «правилах гри»*) і регуляторних інституціях (Мінагрополітики України). При цьому ступені системи, які визначають її успішність (*професійні організації і неформальні інституції*), залишаються поза увагою, що до певної міри і пояснює консервативність професії, а отже, й низьку ефективність реформування національної системи землевпорядкування. Філософія інституціонального сприйняття землевпорядкування є основою його інституціональної парадигми і теорії.

Бібліографічний список

1. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М., Капінос Н. О. Наукова гіпотеза трактування землевпорядкування як соціально-економічної інституції. *Економіка та держава*. 2021. № 5. С. 8–14.
2. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М., Капінос Н. О. Інституціалізація розвитку системи землеустрою та землевпорядкування. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 37–42.

ПРИРОДООХОРОННЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ: БАЗИСНІ ПОНЯТТЯ

*В. Третяк, д. е. н., Ю. Скляр, к. б. н., Н. Капінос, к. е. н.
Сумський національний аграрний університет*

It has been found that in world practice, the term "Environmental protection land use" is used 4,550 million times, or more often than "Protected lands" (827 million). The term "Ecological land use" is the least used in world practice (155 million). At the same time, in Ukraine "environmental land use" is used more than 2 times less (103 thousand) than "environmental land" (235 thousand) and 37 times less than "Environmental land use" (3.7 million). It is substantiated that: the emergence of the term "environmental land use" is natural, it has become a kind of compromise in the fight against "environmental" ideology; the history of the term "environmental land use" is a rare example of the rapid and widespread spread of a new scientific term in the academic, managerial and domestic environment, but there is still no common understanding; the term "environmental land use" continues to be ambiguous, which simultaneously manifests its strengths and weaknesses, thus reflecting the complex processes of development of environmental culture in society; being a

complex natural and social phenomenon, "environmental land use" today can not be adequately represented in the form of a single classification (typology); constructive systematics of this phenomenon can be presented in the form of the proposed system of classifications; the problem of classifications by law can be attributed to the most important in the theory of land use.

Key words: conservation land use, classification of conservation land use.

Природоохоронне землекористування як поняття впливає зі змісту глави 7 Земельного кодексу України «Землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення» [1], яка визначає поняття земель природно-заповідного фонду та зміст земель іншого природоохоронного призначення. Зокрема, до земель природно-заповідного фонду віднесено (ст. 43) «ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду». До земель іншого природоохоронного призначення віднесено (ст. 46) «земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність». Оскільки ми погоджуємося, що **природоохоронне землекористування** – це «система організації і методів використання землі та інших природних ресурсів на різних правах власності як об'єкт права, об'єкт економічних, екологічних та інших земельних відносин визначеної частини єдиного земельного фонду України», то його сутність є відмінною від інших категорій землекористування.

У зв'язку з цим нами проведено дослідження тезаурусного каркаса напрямів розвитку термінів «природоохоронне землекористування», «землі природоохоронного призначення» у світовій практиці (див. табл.).

Таблиця

Тезаурусний каркас напрямів розвитку термінів «природоохоронне землекористування», «землі природоохоронного призначення» станом на квітень 2022 р.

Мовні фрейми та категорії	Згадування в Google, тис.
Землекористування	319
Land use	3 370 000
Природоохоронне землекористування	103
<u>Environmental protection land use</u>	4 550 000
Землі природоохоронного призначення	235
Protected lands	827 000
Екологічне використання землі	3 740
Ecological land use	155 000

Google (гуґл) – назва однієї з найпотужніших пошукових систем у Всесвітній мережі Інтернет.

Як свідчать дані таблиці, у світовій практиці термін «Environmental protection land use» вживається 4 550 млн разів, або частіше, ніж «Protected lands» (827 млн). Найменш вживаним у світовій практиці є термін «Ecological land use» (155 млн). Водночас в Україні «природоохоронне землекористування» вживається більш як удвічі рідше (103 тис.), ніж «землі природоохоронного призначення» (235 тис.) та в 37 разів, ніж «екологічне використання землі» (3,7 млн). Відповідно, постає питання дослідження поняття та сутності терміна «природоохоронне землекористування».

З досвіду роботи з іноземними джерелами випливає, що проблематика «природоохоронного землекористування» нерідко активно присутня в таких поняттях, як land

use (landuse), landscape ecology та landscape management, environmental policy, urban ecology, physical and landscape planning, regional planning тощо. За переліченими англomовними термінами найчастіше стоять значні наукові та прикладні напрями, які багато в чому збігаються з предметним полем «природоохоронного землекористування» в українському розумінні. Проте прямого аналога розглянутого українськомовного терміна іноземними мовами нам не відомо. Схоже, що сучасна «латина» не змогла або не вважала за потрібне запропонувати прямий аналог поняттю «природоохоронне землекористування». Неминучим наслідком цієї обставини є труднощі перекладу, які нерідко спотворюють його сенс.

Таким чином, «природоохоронне землекористування» інтерпретується гранично широко, доходячи до меж всієї сфери взаємодії природи та суспільства, і водночас – як самостійна сфера знань. Одночасно існують і вужчі трактування цього поняття. Звідси можливі такі важливі висновки:

✚ у низці джерел «природоохоронне землекористування» трактується як сукупність усіх форм екосистемних взаємовідносин – *земля, природа та суспільство*, що можна вважати «природоохоронним землекористуванням» у широкому значенні цього поняття;

✚ проте все ж таки часто і в літературі, і в практичній сфері управління «природоохоронне землекористування» – це частина системи взаємовідносин – *земля, природа та суспільство*, що складається з тих форм, які безпосередньо стосуються використання (споживання) природних ресурсів (цінностей, благ).

Друге трактування, на нашу думку, має ту явну перевагу, що в цьому разі не розмивається семантична основа поняття «природоохоронне землекористування». А саме це поняття може знайти своє чіткіше місце в системі основних форм взаємовідносин *земля, природа та суспільство*, що утворюють класичну тріаду: використання земельних та інших природних ресурсів (землекористування), їх охорона та їх відтворення.

Названі поняття в цій тріаді трактуються так:

❖ використання земельних та інших природних ресурсів – пряме споживання природних благ;

❖ охорона земельних та інших природних ресурсів – цілеспрямована діяльність з підтримки природних параметрів земельних та інших природних ресурсів, що виявляється у свідомому, екологічно зумовленому обмеженні господарської діяльності;

❖ відтворення – цілеспрямована діяльність з відновлення порушених земельних та інших природних ресурсів та підтримки їх екологічного потенціалу, що охоплює таку сферу, як екологічна безпека, яка активно розвивається останніми десятиліттями.

Викладене уявлення про «природоохоронне землекористування» є ширшим, ніж наведене раніше. Таким чином, природоохоронне землекористування слід трактувати як сферу використання земельних та інших природних благ (цінностей) у суспільному виробництві, що існує поряд з відносно самостійними сферами охорони земель та природи і їх відтворення, що спільно утворюють сферу взаємодії – *земля, природа та суспільство* [2]. Названі поняття можуть одночасно позначати й відповідні форми або процеси діяльності, що не суперечить уявленням про них як про сфери діяльності. Можна говорити про процеси «природоохоронного землекористування» як явища у розвитку сфери природокористування. І це так само правомірно, як, скажімо, процеси розвитку промисловості чи сільського господарства в межах відповідних сфер суспільного виробництва.

Природоохоронне землекористування регіону чи територіальної громади спрямоване на екологізацію та збереження якості елементів системи землекористування і довкілля певної території. Це такі заходи, як: *створення екологічної мережі України* – екологічного каркаса системи землекористування [3]; *щодо зміни клімату* – зменшення розораності територій та боротьба з опустелюванням і деградацією земель [4]; *формування водоохоронних та*

прибережних захисних смуг водних об'єктів [5]; запровадження сільськогосподарського нетрадиційного землекористування [6] тощо. Водночас важливою класифікаційною ознакою, на нашу думку, є цінність територій, об'єктів, земельних та інших природних ресурсів і біорізноманіття, ступінь збереження земельних та інших природних ресурсів і біорізноманіття від деградованості та забрудненості. Тому ми вважаємо, що з метою управління природоохоронним землекористуванням, його обліку, аналізу та оцінки ефективності здійснення природоохоронних заходів слід розглядати в основному чинники впливу на використання земельних та інших природних ресурсів. У зв'язку з цим ми пропонуємо таку класифікацію сутнісних ознак формування природоохоронного землекористування (див. рис.).

Рис. Класифікація сутнісних ознак формування природоохоронного землекористування

Бібліографічний список

1. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
2. Третяк В. М., Капінос Н. О. Поняття та сутність природоохоронного землекористування в системі суспільних відносин. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 28–36.
3. Третяк А. М., Третяк В. М., Гунько Л. А., Лобуцько Ю. В. Організація землекористування структурних елементів екомережі України на місцевому рівні: монографія. Київ: ДП «Комприг», 2016. 163 с.
4. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: базові засади теорії, інституціалізації, практики: монографія / А. М. Третяк, В. М. Третяк, Р. М. Курильців, Т. М. Прядка, Н. А. Третяк; за заг. ред. А. М. Третяка. Біла Церква: Білоцерківдрук, 2021. 227 с.
5. Третяк В. М., Третяк Н. А., Кравчук Т. Ю. Формування міського землекористування в межах водоохоронних зон, прибережних захисних та берегових смуг. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2020. № 1. С. 102–108.
6. Третяк В. Н., Ляшинський В. Б. Поняття та сутність нетрадиційного сільськогосподарського землекористування та його екологізації і капіталізації. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2019. № 2. С. 78–85.